

men čteme u Aristotela, Athen. ústava 41, 3, že zvýšil plat za účastenství ve sněmu na dva oboly.

Což nejste vy Efesané původem Atheňané: podle pověsti byl Efesos založen od Androkla, syna athenského krále Kodra.

přímo jako Proteus: Proteus byl mořský bůh, nadaný věšteckým duchem, sídlící na ostrově Faru nedaleko ústí Nilu. Vypravuje se o něm ve IV. zpěvu Odysseie 363 nn., jak ho Menelaos přinutil, aby mu pověděl, co má dělat, aby se vrátil do vlasti; Proteus mu napřed chtěl uniknout tím, že se měnil v různé podoby, ve lva, hada, pardala, kance, ve vodu i v strom; srov. Saska-Groh v uvedené knize str. 91.

MENEXENOS

zem Platonova myšlení, má obdobu v první Sokratově řeči v dialogu Faidru, v níž Sokrates napodobuje řeč Lysiovu, i když se snaží obsahem ji překonat. Jako tu řeč ve Faidru pronáší Sokrates »se zahalenou hlavou«, tak se i zde stydí za své vystoupení. Ale ve Faidru následuje po oné první řeči opravná řeč druhá, palinodie, pohybující se na úrovni zcela jiné a vyšší nežli řeči předcházející. V Menexenu není takové palinodie a na vyšší úroveň ukazuje toliko Sokratův ironický doprovod »Aspasiina« epitafia. Takto je Menexenos jen složkou Platonova soudu o běžné rétorice a nepřímou také o posluchačích, přijímajících její lahodění. Palinodií k epitafiu v něm pronesenému jest ostatní dílo Platónovo, v němž se Platon snaží dát své rodné obci něco cennějšího a vážnějšího, než je laciná chvalořeč. Na jednom místě dialogu Gorgia se táže Sokrates Kallikleá: »Ke kterému druhu péče o obec mě vybízíš, k tomu, abych vši silou pracoval, aby byli Athéňané co nejlepší, či abych jim sloužil a hleděl se jim svým jedním zavděčit?« Když Kallikles odpoví, že jim má Sokrates sloužit, poznamenává Sokrates: »To mě tedy vybízíš k lahodění.« Dialog Menexenos hlaholí takovým lahoděním; proti němu zcela jinou řeč mluví Platonova Ústava.

Překládal jsem z řeckého textu ve vydání J. Burneta (Platonis opera tom. III, 2. vyd. r. 1909).

F. N.

SOKRATES. Z náměstí, Menexene, či odkud?

St. II.
p. 234

Men. Z náměstí, Sokrate, a od radnice.

Sokr. Co máš ty s radnicí? Patrně se domníváš, že jsi na vrcholu vzdělání a moudrosti, a pokládá se již za schopného, zamýšlíš se obracet k větším věcem a chceš počít, ty zvláštní člověče, vládnout nad námi staršími, ty tak mladý, aby vaše rodina nepřestala po každé dodávat nějakého správce pro nás.

Men. Jestliže ty, Sokrate, tu vládu dovolíš a budeš jí radit, ochotně se jí ujmu; pakli ne, nikoli. Avšak nyní jsem zašel k radnici, když jsem se dověděl, že rada hodlá zvolit, kdo by promluvil nad padlými; hodlají totiž, jak víš, pořádat pohřební slavnosti.

Sokr. Ovšemže; ale koho zvolili?

Men. Nikoho, nýbrž odložili to na zítřek. Avšak myslím, že bude zvolen Archinos nebo Dion.

Sokr. Věru, Menexene, zdá se, že zemřít ve válce je po mnoha stránkách krásné. Vždyť když takto skončí třeba chudý člověk, dostává se mu krásného a velkolepého pohřbu, a také, i když je bezvýznamný, dostane se mu chvály, a to od mužů moudrých, kteří nechválí jen tak, nýbrž mají už od delší doby připraveny řeči. Ti vychvalují tak krásně, že když u každého uvádějí vlastnosti, které má i které nemá, a nejkrásnějšími slovy je líčí, okouzlují naše duše, velebíce všemi způsoby i obec i ty, kteří padli ve válce, i všechny naše

staré předky a vychvalující i nás samy ještě žijící. Proto, Menexene, když jsem od nich vychvalován, je mi velmi pěkně a po každé jsem při tom poslouchání a okouzlování ve vytržení, domníváje se, že jsem se v té chvíli stal větším, urozenějším a krásnějším. A jak tak namnoze vždycky se mnou chodí někteří cizinci a spolu poslouchají ty řeči, stávám se v jejich očích v té chvíli vznešenějším; neboť oni, zdá se mi, mají právě takové dojmy i o mně i o ostatní obci, že ji pokládají za hodnější obdivu než dříve, dávajíce se přesvědčovat od řečníka. A tento pocit vznešenosti mi trvá více než tři dny; tak hluboko do sluchu mi proniká řeč a hlas toho řečníka, že ztěží teprve čtvrtý nebo pátý den přicházím k sobě a vnímám, kde jsem, kdežto do té doby bezmála myslím, že bydlím na ostrovech blažených; tak zdárné máme řečníky!

Men. Ty si vždycky dobíráš řečníky, Sokrate. Avšak tentokráte, myslím, nebude mít zvolený řečník snadnou úlohu; neboť ta volba přišla zcela náhle, takže řečník bude snad nucen mluvit jako bez přípravy.

Sokr. Kde pak, můj milý! Každý z těchto řečníků má řeči připraveny a při tom ani není těžké mluvit takové věci bez přípravy. Ovšem kdyby bylo třeba pochvalně mluvit o Atheňanech mezi Peloponnesany nebo o Peloponnesanech mezi Atheňany, bylo by potřeba dobrého řečníka, aby působil a se vyznamenal; avšak když někdo vystupuje před těmi, které také chválí, zdá se, že není nic velikého být dobrým řečníkem.

Men. Myslíš, že ne, Sokrate?

Sokr. Jistě ne, při Diovi.

Men. Myslíš, že bys byl sám s to promluvit, kdyby bylo třeba a kdyby tě rada zvolila?

Sokr. Mně, Menexene, nijak není divné, že bych byl s to promluvit, když mám ne právě špatnou učitelku rétoriky, nýbrž takovou, která vzdělala kromě mnoha jiných dobrých řečníků i jednoho vynikajícího mezi Helleny, Perikleá, syna Xanthippova.

Men. Kdo je to? Či je patrno, že míníš Aspasiu?

Sokr. Ano, míním, a také Konna, syna Metrobiova; ²³⁶ to jsou totiž moji dva učitelé, jeden hudby a druhá rétoriky. A tu není nic divného, že muž, který je takto vychováván, je schopen mluvit; ale i kdo byl vzdělán hůře nežli já, v hudbě od Lampra a v rétorice od Antifonta z Rhamnuntu, přece i ten by byl s to se vyznamnat, kdyby chválil Atheňany mezi Atheňany.

Men. A co bys měl říci, kdyby bylo třeba, abys mluvil?

Sokr. Sám od sebe snad nic, ale právě včera jsem slyšel Aspasiu přednášet pohřební řeč na týž námět. Zaslouchla totiž, co ty pravíš, že Atheňané hodlají vybírat řečníka; a tu něco mi probírala s patra, co je třeba mluvit, něco pak měla připraveno již dříve, když, jak se mi zdá, skládala tu pohřební řeč, kterou pronesl Perikles, a slepovala jakési zbytky z ní.

Men. Pamatuješ si snad, co mluvila Aspasia?

Sokr. To by byla chyba, kdyby ne; učil jsem se od ní a málem jsem byl bit, když jsem si to nemohl pamatovat.

Men. Tedy to přednes!

Sokr. Jen aby se na mne má učitelka nehněvala, jestliže vynesu její řeč!

Men. Neboj se, Sokrate, a pověz ji; velice se mi zavděčíš, ať už chceš přednášet řeč Aspasiinu nebo kohokoli jiného; než jenom ji pověz!

Sokr. Ale snad se mi vysměješ, jestliže se ti bude zdát, že já, tak starý, si ještě hraji.

Men. Nikterak, Sokrate, než pověz ji vším způsobem!

Sokr. Však věru tobě musím dělat všechno po vůli, takže málem bych ti udělal po vůli, i kdybys mě vybízel, abych se svlékl a zatančil; vždyť jsme tu sami dva. Nuže poslouchej. Mluvila, jak myslím, počínajíc svou řeč od samých mrtvých tímto způsobem:

»Pokud jde o projevy činem, tito zde od nás již dostali pocty, které jim náleží, a dosáhnou je jich jdou osudovou cestou, doprovázeni veřejně od obce a soukromě od svých blízkých; zbývá pocta slovem, a tu těm mužům vzdát přikazuje zákon a je to povinnost. Neboť za dobře vykonané činy dostává se krásně promluvenou řečí těm, kteří je vykonali, u posluchačů paměti a pocty; jest pak třeba nějaké takové řeči, která by zemřelé náležitě vychválila a živé laskavě povzbudila, doporučujíc synům a bratřím napodobovati jejich zdatnost, otcům pak i matkám, a jestliže ještě zbývají 237 někteří z dalších předků, dávajíc útěchu. Nuže která řeč by se ukázala takovou? Odkud bychom správně začali vychvalovat zdatné muže, kteří za živa působili svým radost svou zdatností a kteří svou smrtí vykoupili žijícím záchranu? Zdá se mi, že je třeba podle vývoje, jak se stali zdatnými, tak také je vychvalovat. Zdatnými pak se stali tím, že se narodili ze zdatných. Vychvalujme tedy nejprve jejich dobrý rod, na druhém místě pak výchovu a vzdělání; k tomu pak ukažme jejich činy, jak byl způsob jejich konání, jež prokázali, krásný a hodný těchto předností.

Prvním základem dobrého rodu těchto zde byl původ jejich předků, kteří sem nepřišli někdy později ani nezpůsobili svým příchodem odjinud, že by tito potomci byli bývali v zemi cizinci, nýbrž byli po nich jejich praobyvateli a bydlili i žili ve své pravé otčině,

a byli živeni ne od macechy jako ostatní, nýbrž od matky země, v které bydlil; nyní pak zemřevše leží ve vlastních hrobech té, která je zrodila, vychovala a k sobě přijala. Proto je zcela spravedlivé oslaviti nejprve tu matku samu; takto totiž se zároveň dostává oslavy zároveň i jejich dobrému rodu.

Jest pak hodna ta země, aby byla chválena také ode všech lidí, netoliko od nás, z mnoha jiných důvodů, avšak nejprve a hlavně, že je milá bohům. Pro to naše tvrzení svědčí svár a rozhodnutí bohů, kteří se o ni přeli; když ji pochválili bozi, jak by neměla spravedlivý nárok, aby byla chválena od veškerých lidí? Druhá pak její chvála by po právu bylo to, že za onoho času, kdy celá země ze sebe vydávala a rodila rozmanité živoky, divoké i krotké, tehdy se ukázalo, že naše země nerodí divokých zvířat a je od nich čistá, avšak ze živoků si zvolila a zrodila člověka, jenž rozumem vyniká nad ostatní a jediný uznává právo a bohy. Velikým důkazem pro toto tvrzení je, že tato naše země zrodila předky těchto zde i naše. Neboť všechno, co rodí, má vhodnou výživu pro to, cokoli zrodí; tím se také projevuje, která žena opravdu porodila a která ne a jen si dítě podkládá, tím totiž, jestliže nemá pro rozené zdrojů výživy. Tu pak i naše země a matka podává dostatečný důkaz, že zrodila lidi: ona totiž jediná v tehdejší době a první vydala lidskou potravu, plodiny pšenice a ječmene, jimiž se nejkrásněji a nejlépe 238 živí lidský rod, čímž ukazuje, že ona sama vskutku zrodila tohoto živoka. A ještě více nežli pro ženu sluší přijímat takové důkazy pro zemi; neboť těhotností a rozením nenapodobuje země ženu, nýbrž žena zemi. A tyto plodiny nenechala žárlivě pro sebe, nýbrž udělila z nich i ostatním. Potom pak dala vzniknouti oleji, pomoci proti námahám, pro své syny; když pak je vy-

chovala a vyrostila k dospělosti, uvedla k sobě bohy jako jejich vládce a učitele; jejich jména sluší při takovéto příležitosti vynechat — vždyť je známe — kteří život náš zařídili i k dennímu způsobu živobytí, vzdělávše nás první v uměních, i naučivše nás k ochraně země nabývati a užívati zbraní.

Takto byvše zrozeni a vychováni žili, zařídivše si ústavu, o níž je správně stručně se zmíniti. Ústava je totiž výchova lidí, krásná zdatných, opačná špatných. Je pak nutno ukázat, že naši předkové byli vychováni v krásné ústavě; skrze ni byli zdatní oni a jsou i občané nynější, z nichž právě jsou tito zde mrtví. Neboť ústava byla tatáž i tehdy jako nyní, aristokracie, vláda nejlepších, v které i nyní spravujeme svou obec a namnoze i po všechem čas od oné doby. Někdo ji nazývá demokracií, jiný jiným jménem, které se mu líbí, jest to však vpravdě aristokracie se schválením lidu. Neboť stále máme krále; ti jsou jednou dědiční, jindy volení; držitelem moci nad obcí je ponejvíce lid; ten dává úřady a moc těm, kteří se po každé uzdají nejlepšími, a ani pro tělesnou slabost ani pro chudobu ani pro neznámost předků není nikdo vyloučen, ani pro opačné přednosti nedostává pocty jako v jiných obcích, nýbrž platí tu jediné určení: kdo se uzdá moudrým nebo zdatným, má moc a vládne. Příčina této naší ústavy je rovnost rodu. Ostatní obce jsou totiž zřízeny z lidí rozmanitého původu a vespolek nevyrovnaných, takže i jejich ústavy jsou nevyrovnané, tyranidy a oligarchie; občané v nich žijí tak, že několik jich pokládá druhé za otroky a ti je za pány; avšak my a naši, zrodivše se všichni jako bratři z jedné matky, nechceme, abychom byli jedni druhých otroky a pány, nýbrž rovnost rodu daná přírodou nutí nás hledat rovnost politickou stanovenou zákonem a

nepokládat nic jiného za důvod, abychom si vespolek ustupovali, než obecným míněním uznávanou zdatnost a moudrost.

Proto tedy otcové těchto zde i naši a sami tito, byvše vychováni ve vši svobodě a vyšedše z krásného rodu, vykonali v soukromí i pro obec mnoho krásných činů, jimiž se ukázali všem lidem, pokládajíce za svou povinnost bojovat za svobodu i s Helleny za Helleny i s barbary za všechny Helleny. Jak se uhájili, když Eumolpos a Amazonky vpadli do země, a jak obhájili Argeje proti Kadmovcům a Herakleovce proti Argejům, nestačí krátká doba, aby se to náležitě povědělo a také již básníci jejich zdatnost krásně opěli v musických skladbách a do celého světa ji rozhlásili; jestliže tedy my se budeme pokoušet tytéž činy oslavovat nevázanou řečí, stáli bychom patrně na druhém místě. Proto tedy se mi zdá, abych ty nechal stranou, zvláště když už mají svou zaslouženou odměnu; avšak z kterých básník ještě nemá vzácného jména, získaného vzácnou látkou, a které nejsou ještě zadány, o těch se, zdá se mi, musím zmínit a vychvalovat je i namlouvat jiným, aby je uvedli do písní a ostatních druhů básnictví způsobem hodným těch, kteří je vykonali. Jsou pak z těch, o kterých mluvím, tyto první. Peršany, vládnoucí nad Asií a uvádějící v porobu Evropu, zadrželi rozenci této země, naši otcové, jichž je spravedливо a potřebno nejprve vzpomínat a vychvalovat jejich zdatnost. Tuto pak je třeba vidět, chce-li ji někdo krásně vychvalovat, tak, že se mysl při řeči přenesse do oné doby, kdy celá Asie otročila již třetímu králi, z nichž první Kyros osvobodiv svou odvahou Peršany, své krajany, zároveň si porobil jejich pány Medy a zmocnil se ostatní Asie až po Egypt; jeho syn se zmocnil Egypta a Libye, až kam bylo možno se do-

stati, třetí pak Dareios na souši rozšířil hranice své říše až po Skythy, lodmi pak ovládal moře a ostrovy, takže se nikdo ani neosměloval stavět se mu na odpor. A myslí všech lidí byly zotročeny; tak četné veliké a bojovné národy měla podrobeny perská říše! Tu Dareios obvinil nás a Eretrijany, uváděje za záminku úklady proti Sardám, a poslav pět set tisíc mužů na dopravních plavidlech a lodích a tři sta válečných lodí pod vedením Datiovým, poručil mu, aby přivedl Eretrijany a Atheňany, chce-li zachránit svou hlavu. Ten pak přípluv do Eretrie proti mužům, kteří náleželi mezi nejproslulejší z tehdejších Hellenů v umění válečném a kterých nebylo málo, ve třech dnech je přemohl a prohlédal celou jejich zemi, aby nikdo neunikl, tímto způsobem: jeho vojáci, přišedše na hranice eretrijského území, roztoupili se od moře k moři a držíce se za ruce prošli veškeru zemi, aby mohli králi říci, že jim nikdo neunikl. S tímž úmyslem přípluli z Eretrie do Marathonu, domnívajíce se, že je pro ně snadno i Atheňany ujařmiti tímž násilím jako Eretrijany a odvésti. Zatím co byly jedny z těchto záměrů již provedeny a druhé podnikány, nikdo z Hellenů nepřišel na pomoc ani Eretrijánům ani Atheňanům mimo Lakedaimoňany — tito však přišli druhý den po bitvě — ostatní pak všichni, jsouce zastrašeni a libující si v přítomné bezpečnosti, zachovávali klid. Kdybychom se přenesli do té doby, poznali bychom, jaká to byla statečnost těch, kteří se u Marathonu postavili moci barbarů, zkrotili zpupnost celé Asie a první postavili znamení vítězství nad barbary; ti se stali ostatním vůdci a učiteli toho, že moc Peršanů není nepřemožitelná, nýbrž že před statečností ustupuje každé množství a všechno bohatství. Oni mužové, tvrdím tu já, byli otcí netoliko našich těl, nýbrž i svobody, a to jak naši

tak všech obyvatelů na této pevnině; neboť s pohledem na onen čin odvážili se Helleni podstupovat i pozdější bitvy za svou záchranu, stavše se žáky bojovníků marathonských.

Tedy první cenu za zdatnost musí naše řeč udělit oněm, druhou pak těm, kteří svedli lodní bitvy u Salaminy a u Artemisia a zvítězili. Bylo by možno vypravovat mnohé činy těchto mužů, jaké útoky vyčkali na zemi i na moři a jak se jim ubránili; avšak co se mi zdá také u oněch nejkrásnějších, o tom se zmíním, že vykonali čin, řadící se k činu bojovníků marathonských. Neboť bojovníci marathonské ukázali Hellenům jenom to, že malý počet mužů je s to, ubránit se velkému množství barbarů na zemi, avšak co se týče lodí, to ještě nebylo zjevné, a Peršané měli pověst, že jsou pro své množství, bohatství, válečné umění a sílu na moři nepřemožitelní. To tedy je hodno chvály u mužů, kteří tehdy svedli lodní boje, že rozptýlili ten druhý strach Hellenů a způsobili, že se přestali bát množství lodí i mužů. Tak se tedy stalo, že od obojích, i od pozemních bojovníků marathonských i od lodních bojovníků salaminských, byli ostatní Řekové vychováni, naučivše se a zvyknuvše si od jedněch na zemi, od druhých na moři nebát se barbarů.

Na třetím místě, co do počtu i statečnosti, uvádím jako složku hellenské záchrany čin u Plataj, tento již společný výkon Lakedaimoňanů a Atheňanů. Tito všichni se tu ubránili největšímu a nejtěžšímu útoku, a pro tuto statečnost jsou i nyní od nás oslavováni a pro potomní čas budou oslavováni od pozdějších pokolení. Potom bylo ještě mnoho hellenských měst na straně barbara a oznamovalo se, že sám král zamýšlí opět napadnout Helleny. Je tedy spravedливо, abychom si vzpomněli i na ty, kteří dovršili činy svých předchůdců a tak

dokončili záchranu, odklidivše a vyhnavše z moře všechno barbarstvo. To byli ti, kteří svedli lovní bitvu u Eurymedontu, kteří podnikli výpravu na Kypros a kteří pluli do Egypta a na mnohá jiná místa; na ty je třeba pamatovat a vzdávat jim díky, že způsobili, že perský král, dostav strach, hleděl si své vlastní záchranu, místo aby obmýšlel záhubu Hellenů.

²⁴² A zcela přestála obec tuto válku, vedenou proti barbarům na obranu vlastní i ostatních, mluvících tímž jazykem. Avšak když nastal mír a obec požívala úcty, stalo se jí, co se rádo přihází od lidí těm, kteří jsou v dobrém postavení; vystoupila proti ní nejprve řevnivost a z řevnivosti závist; to také tuto naši obec proti její vůli postavilo do války s Helleny. Když potom nastala válka, srazili se u Tanagry s Lakedaimoňany bojující za svobodu Boiotů; a po nerozhodném boji rozhodl čin, který následoval: nepřátelé odešli, opustivše ty, kterým pomáhali, avšak naši, zvítězivše třetího dne u Oinofyt, vyhnance nespravedlivě vypuzené spravedlivě uvedli domů. A tito, kteří již pomáhali Hellenům proti Hellenům v boji za svobodu, kteří se osvědčili statečnými muži a osvobodili ty, kterým pomáhali, byli první po perské válce uloženi do tohoto pomníku; tak je poctila obec.

Když potom nastala veliká válka a všichni Hellenové vpadli do naší země a pustošili ji, špatně se odplácejíce naší obci, naši nad nimi zvítězili v námořní bitvě, zajali jejich vůdce Lakedaimoňany u Sfagie, a ačkoli je mohli zahubit, ušetřili jich, vrátili je a uzavřeli mír, soudíce, že proti soukmenovcům se má válčit jen až do vítězství a že není dovoleno pro soukromý hněv jedné obce rušit společenství Hellenů, kdežto proti barbarům až do úplného zničení. Je tedy slušno pochváliti tyto muže, kteří po probojování té

války zde leží, za to, že ukázali, jestliže snad někdo měl odchýlné mínění, jako by v dřívější válce proti barbarům byli bývali někteří jiní statečnější Atheňanů, že takové mínění není pravdivé; neboť tito zde ukázali, když válkou nabyli vrchu nad Helladou, jež proti nim povstala, a když se zmocnili náčelníků ostatních Hellenů, že sami zvlášť jsou vítězi nad těmi, s nimiž společně tehdy vítězili nad barbary.

Po tomto míru nastala třetí válka, nenadálá a hrozná, v níž zahynulo mnoho statečných mužů, kteří zde leží. Mnozí padli na březích Sicilie, postavivše četná vítězná znamení v boji za svobodu Leontiňanů, jimž podle přísězné smlouvy připluli do oněch končin na pomoc; ale když se pro délku námořní cesty obec dostala do nesnází a nemohla jim přispívat, ochably tím jejich síly a oni utrpěli pohromu; jejich nepřátelé mají i po válce s nimi více chvály pro jejich rozumnost a statečnost, nežli mívají pro ostatní jejich vlastní přátelé. Mnozí pak padli v ločních bojích u Hellespontu, zajavše jeden den všechny lodi nepřátel a zvítězivše i nad mnoha jinými. A co se týče řečené hrůzy a nenadálosti té války, míním to, že ostatní Hellenové přišli do takového stavu řevnivosti proti naší obci, že se odvážili začít vyjednávat s úhlavním nepřítelem, perským králem, sami zvlášť zpět na nás přivést toho, kterého společně s námi vypudili, barbara na Helleny, a spolčit proti naší obci všechny Helleny i barbary. Tu také se skvěle projevila síla a zdatnost naší obce. Zatím co se totiž domnívali, že je již ve válce přemožena, a její lodi byly zajaty u Mytileny, naši přispěli na pomoc se šedesáti loďmi, sami vstoupivše na lodi, a osvědčivše se podle obecného uznání muži velmi statečnými zvítězili nad nepřáteli a vyprostili přátele; ale došli nezaslouženého osudu: jejich těla nebyla sebrána z moře

a zde neleží. Na ty je třeba stále pamatovat a vzdávat jim chválu; neboť jejich statečností jsme zvítězili netoliko v tehdejší námořní bitvě, nýbrž i v ostatní válce; skrze ně totiž obec nabyla pověsti, že by nikdy nemohla být ve válce přemožena ani od celého světa — a byla to pověst oprávněná — avšak byli jsme přemoženi svou vlastní nesvorností a nikoli od jiných; vždyť ještě až dosud jsme od oněch nebyli přemoženi, ale my sami jsme dali sobě samým i vítězství i porážku.

Když potom nastal klid a mír s ostatními, byla u nás svedena domácí válka, a to tak, že kdyby bylo lidem souzeno dostati se do rozbroje, nikdo by si nepřál, aby jeho obec přestála tu nemoc jiným způsobem. Neboť s jakým potěšením a jak krajansky se sešli občané z Peiraiea a z města mezi sebou vespolek a proti nadání s ostatními Helleny! A jak mírně skončí-li válku proti těm, kdo byli v Eleusině! A příčinou všech těchto zjevů není nic jiného než skutečná příbuznost, způsobující ne slovem nýbrž činem pevné a soukenné přátelství. Musíme chovat v paměti i ty, kteří v této válce zahynuli jedni od druhých, a smiřovati je, čím můžeme, modlitbami a obětmi, při takovýchto příležitostech, modlíce se k jejich vládcům, když i my jsme usmířeni. Neboť vztáhli ruku jedni na druhé nikoli pro špatnost ani pro nepřátelství, nýbrž pro nešťastný osud. Svědky toho jsme my sami, živí; jsouce totiž téhož rodu jako oni, odpouštíme si vespolek, co jsme udělali i co jsme utrpěli.

Když nám potom nastal docela mír, naše obec žila v pokoji, odpouštějíc barbarům, že dostatečně splatili, co zlého od ní utrpěli, a mrzíc se na Helleny při vzpomínkách, jak se jí odvděčili za to dobré, kterého se jim od ní dostalo, když se spojili s barbary, zabrali lodi, které je kdysi zachránily, a strhli hradby, místo kte-

rých jsme my zachránili od pádu jejich hradby. Myslíla tedy obec, že by již nebránila Helleny, když by byli zbavováni svobody ať od sebe navzájem ať od barbarů, a tak žila. Tu když jsme my měli takovéto smýšlení, usoudili Lakedaimoňané, že my, pomocníci svobody, jsme v koncích, a že jejich dílo již je uvádět ostatní v porobu; to také dělali.

A proč bych měl šířit řeč? Vždyť další události, o kterých bych mohl mluvit, se nestaly dávno ani nepatří dávnověkým lidem. Neboť sami víme, jak vyděšení přišli s prosbou k naší obci předáci Hellenů, Argeiové, Boiotové a Korinfané, a co je ze všeho největší div, že i veliký král se dostal do takové nesnáze, že se mu shodou okolností nemohlo dostat odnikud jinud záchrany než z této obce, kterou tak horlivě ničil. A vskutku kdyby někdo chtěl spravedlivě obžalovat naši obec, mohl by jako správnou žalobu říci jedině to, že je vždy příliš litostivá a přisluhuje slabšímu. Tak také v oné době nedovedla vydržet a zachovat až do konce své rozhodnutí, nepomáhat proti porobování nikomu z těch, kteří jí ukřídili, nýbrž se dala naklonit a pomohla; Hellenům přišla na pomoc sama a vyprostila je z poroby, takže byli svobodni až do té doby, kdy opět sami sebe porobili, avšak králi se neodvážila pomoci sama, stydíc se vítězných znamení u Marathona, u Salaminy a u Plataj, nýbrž dovolila vyjít na pomoc jedině vyhnancům a dobrovolníkům a podle obecného uznání ho zachránila. Vystavěvši si hradby a lodi přijala válku, když byla donucena válčit, a válčila s Lakedaimoňany na obranu Parských.

Král dostav strach z naší obce, když viděl, jak se Lakedaimoňané zřikají námořní války, a chtěje odpadnout, požadoval vydání Hellenů na asijské pevnině, které mu dříve vydali Lakedaimoňané, jako podmínku

svého spolenectví s námi i s ostatními spojenci; myslil, že narazí na odpor, a dělal to proto, aby tak měl záminku k odpadnutí. A v ostatních spojencích se zmýlil; Korintané, Argeiové a Boiotové i ostatní spojenci projevili totiž ochotu mu je vydat, učinili s ním smlouvu a přísáhli, že vydají Helleny na asijské pevnině, jestliže je ochoten poskytnout peníze; jedině my jsme se neodvážili ani vydat ani přísáhnout. Tak čestný je tedy lid naší obce, svobodný, pevný a zdravý a od přirozenosti mající odpor k barbarům, protože to jsou čistě Hellenové, nesmíšení s barbary. Neboť s námi nežijí ani Pelopové ani Kadmové ani Agyptové a Danaové ani mnozí jiní takoví, podle rodu barbaři a podle zákona Helleni, nýbrž žijeme tu praví Hellenové, nikoli barbarští míšenci; odtud je obci vlit čistý odpor proti cizímu plemeni. Tu jsme přece zase zůstali sami, protože jsme nechtěli vydat Helleny barbarům a tak provést skutek hanebný a bezbožný. Když jsme tedy přišli do téhož postavení, pro které jsme byli již dříve ve válce poraženi, s pomocí boží jsme skončili válku lépe nežli tehdy; vyšli jsme totiž z války, podržující své lodi i hradby i své osady; tak spokojeně z ní vycházeli i nepřátelé. Avšak i v této válce jsme ztratili statečné muže, kteří zažili v Korinthu nepřítelství místa a v Lechaiu zradu. Stateční byli i ti, kteří vysvobodili krále a zahnali z moře Lakedaimonjany; já vám je připomínám a vám sluší spolu vychvalovat a oslavovat takové muže.

To jsou tedy činy mužů, kteří zde leží, i ostatních, kteří zemřeli za vlast; četné a krásné jsou ty, o kterých bylo promluveno, avšak ještě četnější a krásnější jsou zbývající, neboť mnoho dní a nocí by nestačilo tomu, kdo by je chtěl všechny vypočítat. Tu pak má každý muž se vzpomínkou na ně povzbuzovat jejich potom-

ky, jako ve válce, aby neopouštěli řadové místo předků a neustupovali nazad, povolující zbabělosti. Nuže tedy také já sám, synové statečných mužů, i nyní vás povzbudím a také v příští době, kdykoli se setkám s někým z vás, upomenu ho a vybidnu, abyste se vynasnažovali být co nejzdatnější. V přítomné chvíli mám povinnost říci, co nám otcové ukládali vyřizovat pozůstalým, kdyby se jim samým něco stalo, když se měli vydat do nebezpečí. Povím vám, i co jsem uslyšel od nich samých i co by vám nyní rádi řekli, kdyby nabyli možnosti, soudě o tom z toho, co tehdy mluvili. Ale je třeba mít za to, že slyšíte od nich samých, co budu vyřizovat. Mluvili takto:

„Synové, že jste děti statečných otců, ukazuje sama nynější slavnost; ačkoli nám bylo volno beze cti žít, raději si volíme čestně umírat, dříve než bychom vás a vaše potomky uvrhli do hanby a dříve než bychom zneuctili své otce i všechn starý rod; vždyť máme za to, že nelze žít tomu, kdo zneuctí své rodné, a takový člověk že není milý žádnému z lidí ani z bohů ani na zemi ani po smrti pod zemí. Musíte tedy, jsouce pamětlivi našich řečí, i jestliže děláte něco jiného, dělat to zdatně, vědouce, že všechny statky i všechny práce, kterým to chybí, jsou hanebné a špatné. Neboť ani bohatství nepřináší krásy tomu, kdo jím vládne nemůžně — vždyť takový je bohat pro jiného a ne pro sebe — ani tělesná krása a síla, družili se k člověku zbabělému a špatnému, nejeví se vlastnostmi slušnými, nýbrž nepřislušnými, dělají svého majetníka nápadnějším a projevují jeho zbabělost; i všechna znalost, je-li odloučena od spravedlnosti a ostatní zdatnosti, projevuje se jako ošemetnost a ne jako moudrost. Proto na prvním i posledním místě a vždy a všude pokoušejte se vynakládat všechnu horlivost vším způ-

sobem na to, abyste co nejvíce překonali i nás i starší předky slávou; pakli ne, vězte, že budeme-li nad vámi vítězi ve zdatnosti, vítězství nám přináší hanbu, kdežto porážka, budeme-li poraženi, blaženost. Nejspíše pak bychom byli přemoženi a vy byste byli vítězi, kdybyste se připravili, abyste nespotořebovali slávu svých předků a neutratili ji; vězte, že nic není ošklivějšího pro muže, který má o sobě nějaké mínění, nežli se dát uctívat ne pro svou osobnost, nýbrž pro slávu předků. Úcta, které požívají rodiče, je pro děti krásný a velkolepý poklad; avšak užívat pokladu i bohatství i úcty a při tom z nedostatku vlastního jmění a vlastní proslulosti nic neodvzdávat svým dětem, je nečestné a nemůžné. A jestliže se o to vynasnažíte, přijdete k nám jako přátelé k přátelům, až vás tam dovede příslušný osud; pakli však to zanedbáte a ukážete se špatnými, nikdo vás příznivě nepřijme. To tedy budiž řečeno našim synům.

Otcům pak našim, pokud je máme, a matkám je třeba stále domlouvat, aby co nejsnáze nesli svou ztrátu, jestliže je stihne, a nenaříkat společně s nimi — vždyť nebudou potřebovat ještě toho, kdo by jim vzbuzoval zármutek, neboť i to, co se stalo, stačí to obstarat — nýbrž musíme jim připomínat, léčice a mírnice jejich bolest, že bozi vyslyšeli největší přání jejich modliteb. Neboť se nemodlili, aby jejich synové byli nesmrtelní, nýbrž aby byli zdatní a slavní; toho také dosáhli, největšího to dobra; avšak aby se smrtelnému člověku v jeho životě všechno dařilo podle jeho vůle, to není snadné. A jestliže statečně ponesou své ztráty, bude vidět, že jsou vskutku otci statečných synů a že jsou sami takoví, kdežto kdyby se jim poddávali, vzbudí podezření, buď že nejsou našimi otci nebo že naši vychvalovatelé mluví o nás nepravdu; nesmí však

být ani jedno ani druhé, nýbrž oni nejvíce mají býti svým jednáním našimi vychvalovateli, ukazující se vskutku jako muži otci mužů.

Stará prúpověď *nic příliš* se pokládá za správnou; a vskutku má pravdu. U kterého muže záleží na něm samém všechno, co vede k blaženosti nebo blízko toho, a není závislé na jiných lidech, podle jejichž buď do-²⁴⁸brého nebo špatného postavení by byl nucen kolísati i jeho osud, ten má připraveny podmínky pro nejlepší žití, to je muž rozumný, to je muž statečný a moudrý; ten při nabývání i ztrácení statků a dětí nejvíce bude poslouchat oné prúpovědi; neboť protože spoléhá sám na sebe, nebude projevovat ani přílišnou radost ani přílišný zármutek. Takoví by měli podle našeho soudu být i naši otcové, to si přejeme a tvrdíme, že takoví jsou; i my sami se nyní osvědčujeme takovými, že se příliš nehoršíme ani nebojíme, je-li třeba v přítomné chvíli zemřít. Prosíme tedy své otce a matky, aby s tímž smýšlením trávili zbývající život a aby věděli, že se nám nejvíce zavděčí ne tím, když nás budou oplakávat a nad námi naříkat, ale jestliže mají zemřelí nějaký pocit o živých, že by jim tak byli nejvíce nepřijemní, když by se trýznili a těžce nesli své ztráty; avšak kdyby je snášeli lehce a uměřeně, nejvíce by se jim zavděčovali. Neboť náš život bude mít již konec, jaký je lidem nejkrásnější, takže sluší spíše jej oslavovat nežli oplakávat. A když budou pečovat o naše ženy a děti, když je budou živit a k tomu budou obracet svou mysl, nespíše by zapomínali na svůj osud a žili by krásněji, správněji a nám mileji.

Tyto vzkazy stačí vyřizovati od nás našim pozůstalým; obci pak bychom doporučovali, aby se nám stárali o otce i syny, tyto řádně vychovávajíce, ony v je-

jich stáří slušně živíce; nyní však víme, že se o ně náležitě postará, i když to my nebudeme doporučet.“

Tedy tyto vzkazy, synové a rodiče padlých, ukládali nám oni vyřizovat a já, jak mohu nejhorlivěji, vám je vyřizuji. A sám prosím jejich jménem, ony, aby napodobovali své otce, tyto, aby se o sebe nebáli, vždyť my i soukromě i od obce budeme vás ve vašem stáří živit a pečovat o vás, kdekoli se každý z nás setká s kýmkoli z rodiny oněch padlých. Co se týče obce, znáte asi i sami její péči, kterou vykonává tím, že si dala zákony o dětech a rodičích těch, kteří padli ve válce, a dávajíc jim zvláštní místo mezi ostatními občany přikázala nejvyššímu úřadu býti na stráži, aby se otcům a matkám těchto nekřivdilo. Syny pak sama pomáhá vychovávat, snažíc se, aby jim byla jejich osiřelost co nejvíce neznatelná; sama jim nastoupí na místo otce, když jsou ještě děti, a když jdou do řad mužů, propouští je k držení jejich majetku, opatřivši je plnou výzbrojí; dávajíc jim nástroje otcovské zdatnosti ukazuje jim a připomíná otcovu práci a zároveň chce, aby s dobrým znamením, jsa opatřen výzbrojí, nastupoval svou cestu k otcovskému krbu ten, kdo má u něho silně vládnout. Samy pak mrtvé nikdy neopomímí uctívat; každý rok sama zařizuje společně všem ty zachovávané obřady, které se konají pro každého zvlášť, a k tomu pořádá závody gymnické a jezdecké i ve všech oborech musických. Pro mrtvé stojí zcela na místě jejich dědice a syna, pro syny na místě otce a pro jejich rodiče na místě opatrovníka, věnujíc všem po všechn čas všechnu péči. Majíce to na mysli máte klidněji nésti svou ztrátu; neboť i mrtvým i živým byste takto byli milejší a nejsnáze byste prováděli i přijímali opatrování. A nyní již i vy i všichni ostatní

podle zachovávaného obyčeje společně nad mrtvými zaplačte a odejděte!«

Tu máš, Menexene, řeč Aspasiie z Miletu.

Men. U Dia, Sokrate, šťastná je podle tvých slov Aspasia, jestliže dovede ona, žena, skládat takové řeči!

Sokr. Ale jestliže nevěříš, pojď se mnou a uslyšíš ji mluvit.

Men. Mnohokrát jsem se já setkal s Aspasií, Sokrate, a vím, jaká je.

Sokr. Nuže co? Neobdivuješ se jí a nejsi jí nyní vděčen za tu řeč?

Men. Ano, já jsem, Sokrate, velmi vděčen za tuto řeč jí nebo tomu, kdokoli ti ji pověděl; a pro mnohé jiné věci jsem vděčen tomu, kdo ji přednesl.

Sokr. Tak dobře; ale jen ať to na mne nepovíš, abych ti i jindy zase od ní přinášel mnohé krásné politické řeči.

Men. Neboj se, nepovím; jen přinášej.

Sokr. Stane se to.